

ДЕМ'ЯНИШИНА ОЛЕСЯ АНДРІЇВНА

**РОЗВИТОК СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ:
ОРГАНІЗАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ**

МОНОГРАФІЯ

УМАНЬ - 2014

УДК 005:116:323.325:338.43 (1 – 22)
ББК 65.050.9(4Укр - Він)22+65.049(4УкрВін)

*Схвалено до друку науково-методичною радою Уманської філії
ПВНЗ «Європейський університет» протокол № 1 від 26 вересня 2014 року*

Рецензенти:

О.І. Павлов. - доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки промисловості Одеської національної академії харчових технологій, директор Навчально-наукового інституту економіки і менеджменту ім. Г.Е. Вейнштейна.

І.Ф. Баланюк - доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри обліку і аудиту Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника, заслужений діяч науки і техніки України

Дем'янишина О.А.

Розвиток сільських територій Вінницької області: організаційно-аналітичний аспект : Монографія / Олеся Андріївна Дем'янишина. – Умань: ФОП Жовтий О.О., - 2014. – 200с.

У монографії розглядаються сільські території у науково-прикладному відношенні по всій їхній вертикалі: від територій, об'єднуваних конкретними сільськими радами – через території районних рівнів – до сільської території досліджуваної області. Вперше у вітчизняній аграрно-економічній науці і практиці ставилась мета дослідити все задумане під кутом відродження не тільки власне територій, а й усього матеріального і не-матеріального, що на них діє, проявляється і надає кожній сільській території певної об'єктивно зумовленої, а у тому числі генетично „вродженого” її соціумом самотності, у тому числі ментальності проживаючих на ній. Запропоновано трактування сільських територій як системи з необхідною сукупністю соціальних і безпосередньо виробничих субсистем різних рівнів.

УДК 005:116:323.325:338.43 (1 – 22)
ББК 65.050.9(4Він)22+65.049(4Він)
ДЕМ'ЯНИШИНА О.А., 2014

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ В СИСТЕМІ ВІДРОДЖЕННЯ АГРОСФЕРИ	7
1.1. Науково-прикладна сутність організації розвитку сільських територій	7
1.2. Розвиток сільських територій як складова відродження аграрної сфери	17
1.3. Науково-методологічні основи організації розвитку сільських територій	36
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ОРГАНІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ	47
2.1. Сільські території досліджуваної області: загальна характеристика і структура	47
2.2. Соціально-економічний розвиток сільської території області у просторовому і календарному вимірах	56
2.3. Господарства населення в розвитку сільських територій області	84
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ І МЕХАНІЗМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ	102
3.1. Удосконалення сучасної методології розробки, виконання і оцінки програм розвитку сільських територій	102
3.2. Шляхи фінансування розвитку та підвищення ефективності організації сільських територіальних громад	112
3.3. Науково-методологічні основи в стратегії розвитку сільських територій	120
ПІСЛЯМОВА	128
ДОДАТКИ	131
ЛІТЕРАТУРА	141

ПЕРЕДМОВА

В останні півтора-два десятиліття у вітчизняній аграрно-економічній науці сформувався і продовжує розвиватися, поглиблюватися й набувати досконаліших сутнісних, організаційних і результативних рис послідовно інноваційний напрям науково-прикладних досліджень – розвитку сільських територій, еволюціонуючи поступово в його досконаліший аналог – сільський розвиток. Аналіз ситуації навколо вирішення цієї проблеми вказує на те, що на цьому шляху, за умовно кажучи єдиним сутнісним сценарієм, мають діяти два зустрічні процеси. З одного боку – подолання несприятливих обставин, в яких опинилися селяни, інший сільський соціум, сільські поселення, покликане хоч би певною мірою пом'якшити занепад переважної частини сільських територій. З іншого боку – ефективне вирішення проблем розвитку сільських територій має розглядатися одним з визначальних чинників виведення аграрної і земельної реформ на значно вищий рівень розвитку.

Вирішення цієї проблеми ускладнюється тим, що внаслідок деградаційних процесів велика частина сільських територій опинилась без виробничих структур, які за сприятливих обставин могли б стати системоутворюючими осередками розвитку сільських територій. Одним з наслідків цього стали великі втрати сільськими громадами їхніх створювальних і відроджувальних потенціалів. Оскільки деградаційні руйнівні процеси на сільських територіях охопили всю країну, вони можуть бути подолані лише за умов відповідно скоординованих, цілеспрямованих рішень на одержання необхідних проміжних і кінцевих результатів практичних кроків і дій на всіх рівнях: національному, макро- і мезорівні, регіональному, безпосередньо місцевому, в особі сільської громади.

Досягнення такої мети ускладнюється, крім іншого, тим, що негативні процеси сільських територій не тільки набувають, а вже й набули у багато чому необоротних тенденцій і не відновлюваних втрат, передусім у духовній та соціальній сферах. Особливе місце у великих ускладненнях з виведенням сільських територій на національно необхідний рівень посідає недооцінка важливості узагальнення кращого досвіду організації розвитку сільських територій, що має місце у цьому відношенні. Чимало наукових напрацювань з даних питань залишаються нереалізованими, не впроваджуються у практику сільського життя. Але і за цих обставин сільські території України все ще зберігають ресурсний потенціал здатний, у поєднанні з іншими факторами подолати соціально-економічні деформації сільських територій, у тому числі шляхом удосконалення організаційних механізмів їхнього розвитку. На цій основі базується актуальність теми даного дисертаційного дослідження.

Вирішенню проблеми вдосконалення організації розвитку сільських територій присвятили праці відомі вчені економісти-аграрники І Баланюк,

В. Бойко, О. Бородіна, О. Булавка, К. Васьківська, В. Главацька, Ю. Губені, С. Дем'яненко, В. Дієсперов, М. Кропивко, М. Малік, В. Нелеп, О. Онищенко, О. Павлов, І. Прокопа, П. Саблук, М. Сахацький, М. Талавиця, В. Терещенко, В. Щербатюк, В. Юрчишин, К. Якуба.

Водночас, як показав аналіз наукових джерел з відповідної тематики, матеріалів наукових конференцій і дискусій, проблеми розвитку сільських територій (сільського розвитку) все ще недостатньо досліджені в теоретичному і прикладному відношеннях. У тому числі в частині місця і ролі розвитку сільських територій у відроджувальних процесах агросфери і безпосередньо на селі. Недостатньо досліджується єдність горизонтальних і вертикальних аспектів їх розвитку. Продовжує недооцінюватись також важливість досліджень розвитку сільських територій з послідовно системних позицій. Ці та деякі інші аспекти організації їх розвитку доступною для авторки цієї дисертації мірою досліджено стосовно Вінницької області. Водночас одержані нею результати дослідження дають підстави для висновку з приводу того, що і за теперішніх надміру складних обставин, у яких відбувається розвиток сільських територій, вони продовжують зберігати потенціал, здатний за умови його ефективного використання, подолати соціально-економічні та виробничо-господарські деформації, що мають наразі місце на селі та у його соціумі, і можуть стати однією з основ активізації відроджувальних процесів у сільській місцевості.

Однією з методологічних основ організації розвитку сільських територій розглядається забезпечення єдності сукупності відповідних інноваційних ідей, їх сучасних світоглядних бачень, новітньої наукової ідеології, ефективного освоєння прогресивних елементів розвитку на засадах їх взаємовпливу, взаємозбагачення, ефективного прояву потенціалів кожного з них та всієї їх сукупності.

Одним із визначальних науково-методологічних положень дисертаційного дослідження є послідовна орієнтація на врахування при організації розвитку сільських територій того, що вони у кожному конкретному випадку повинні розглядатися як соціальні, а у більш загальному розумінні суспільно важливі системи територіального рівня, кожна з яких складається з необхідних для її розвитку підсистем. Кожна з таких систем, являючись певною мірою локальною, територіально відокремленою, розвиваються відповідно до конкретних умов і обставин, у яких вона функціонує. У тому числі залежно від того, як усвідомлено і злагоджено у цьому відношенні діє відповідна місцева громада. У дослідженні приймається, що цей фактор все більше посідатиме у розвитку сільських територій чільне місце.

У першому розділі монографії визначено під кутом зору процесів, що супроводжують сучасний розвиток сільського господарства, села, селянства і сільського соціуму загалом у системній єдності досліджено

категорії «розвиток сільських територій», «організація», «відродження». У тому числі в частині об'єктивного характеру еволюції категорії «розвиток сільських територій» з відповідною їй практикою в категорію «сільський розвиток» з її інноваційною сутністю і цільовим призначенням. При цьому під системною розуміється єдність, яка, з одного боку, реально забезпечує організаційну завершеність системи розвитку сільських територій (сільського розвитку) і, з іншого боку, забезпечує ефективний прояв потенціалів усіх її складових – кожної зокрема і всієї їх сукупності.

У другому розділі монографії досліджено тенденції розвитку сільських територій досліджуваного регіону, здійснено їх соціально-економічну характеристику та структурний аналіз. Досліджено соціально-економічний розвиток сільських територій області у просторовому і календарному вимірах. Окреме місце відведено характеристиці господарств населення області як одному із визначальних чинників соціального і виробничого чинників розвитку сільських територій. Обґрунтовано й систематизовано показники та методи оцінки рівня розвитку сільських територій області.

Третій розділ присвячений розробці пропозицій щодо удосконалення сучасної методології розробки, виконання і оцінки програм розвитку сільських територій, визначено шляхи фінансування розвитку та підвищення конкурентоспроможності сільських територіальних громад. Пропозиції узагальнені в розробленій стратегії формування сучасної інфраструктури організації розвитку сільських територій. Можливою є адаптація окремих елементів цієї методики до українських реалій та потреб відродження сільських територій.

Наукова новизна роботи полягає у тому, що автором вперше досліджено розвиток сільських територій (сільський розвиток) адміністративно-територіального регіону як потенційно цілісно-завершеної системи, що охоплює собою, з одного боку, її вертикальні і горизонтальні складові і, з іншого боку – сукупність системно-забезпечуючих елементів її ефективного функціонування. Організаційно-методологічну основу такої системи становить її послідовна підпорядкованість інтересам відродження сільських територій на основі поетапного досягнення відповідної стратегічної мети їх розвитку. Вперше розроблено концептуальну схему організації розвитку сільських територій, визначальною основою якої є розуміння категорії «організація» як консолідуючого елемента будь-якого розвитку, його системоформуючої, системозабезпечуючої, регулюючої і контролюючої функцій, а також такого, який формує організаційні відносини і забезпечує їх ефективне функціонування.